

А. М. Івашко,
Одеський економічний університет

ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

У статті проаналізовано деякі історичні та сучасні аспекти інновацій в економіці.

ВСТУП

Інновації в житті соціуму пов'язані з внесенням змін у традиційну масову практику, особливо тоді, коли традиційні системи життєдіяльності будь-якого соціуму застряють існуючі суперечності, призводять до певних криз. Відповідно до міжнародних стандартів інновацію позначають як кінцевий результат інноваційної діяльності, який утілено у вигляді нового чи вдосконаленого продукту, запровадженого на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, застосовуваного в практичній діяльності. Термін "інновація" у вітчизняній літературі почали застосовувати пізніше, ніж за кордоном. Його зміст розкрито, зокрема, у вітчизняних словниках лише в 90-ті роки ХХ ст.; за кордоном це поняття виникло на початку ХХ ст. й отримало подальший розвиток і аналіз у 30-ті роки. Найінтенсивніше проблема інновацій і їх оцінки почала розвиватись у 60-ті роки минулого сторіччя у зв'язку з різким зростанням масштабу та складності виконуваних науково-дослідних розробок і дослідно-конструкторських розробок, особливо в авіакосмічній, атомній і радіоелектронній промисловості, а також з розвитком біотехнологій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Зауважимо, створювачі інновації керуються такими критеріями, як життєвий цикл виробу й економічна ефективність. Їх стратегію спрямовано на отримання переваг перед конкурентами за допомогою створення новацій, унікальних у певній галузі. Невід'ємна властивість інновації — науково-технічна новизна та можливість практичного застосування у виробництві. Можливість комерційної реалізації задуму можна розглядати як потенційну властивість, для досягнення якої потрібні певні зусилля.

В сучасній ринковій економіці основна складова інноваційної діяльності — це нововведення, новації й інвестиції. Зазначимо, на ринку новацій продукт — це результат наукової роботи. При цьому розрізняють науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські (експериментальні) роботи. Ринок новацій утворюють розробки науково-дослідницьких і проектно-конструкторських інститутів, бюро та лабораторій, промислових підприємств, вищих навчальних закладів, окремих винахідників і раціоналізаторів.

Сьогодні існує ряд різних класифікації інноваційних процесів, розроблених вітчизняними та зарубіжними авторами. Як найважливіші ознаки розглядають: ступінь новизни, сферу застосування, характер використання, призначення та ін. Різні фахівці виділяють неоднакові типи інновацій навіть за однією ознакою. Так, за сферою зас-

тосування розрізняють економічні, організаційні, технологічні, товарні та суспільні інновації. Залежно від глибини змін деякі автори розрізняють радикальні (базові), поліпшувальні, модифікаційні (окремі) інновації. З урахуванням сфер діяльності інновації можуть бути технологічними, виробничими, економічними, торговельними, соціальними, організаційними тощо.

Варто зазначити, за причинами виникнення інновації поділяють на реактивні та стратегічні. Реактивними називають інновації, які забезпечують виживання фірми в умовах конкуренції; вони з'являються як реакція на нові перетворення з боку конкурентів, щоб бути в змозі продовжувати існування на ринку. Стратегічні інновації — це новації, запровадження яких має упереджений характер для отримання визначальних конкурентних переваг у перспективі.

За характером потреб, які задовольняються, інновації можуть бути зорієнтовані на наявні потреби чи на формування нових.

Аналіз літературних джерел з інновацій дає змогу виявити найважливіші їх класифікаційні ознаки та запропонувати варіант класифікації, наведений на рис. 1 [1].

В умовах розбудови української державності для України велике значення має розв'язання суспільних інноваційно-інвестиційних проблем. Тільки це може дати позитивні результати, які зумовляють підвищення економічної ефективності в державі. Звичайно, важливий фактор — це обсяг інвестицій, що визначає вирішальну роль ринку капіталу в інноваційному процесі. На практиці можна фінансово забезпечити інновації з кількох джерел: бюджетних асигнувань, банківського, приватного, оборотного капіталу фірми тощо. При цьому в інноваційній сфері найважливішу роль відіграють довгострокові та середньострокові інвестиції, бо інноваційний процес достатньо тривалий.

РЕЗУЛЬТАТИ

Отже, розглянувши складові інноваційної сфери, можна сформулювати основні, пов'язані з нею поняття. Інноваційна сфера являє собою систему взаємодії виробників інноваційної продукції, інвесторів і споживачів. Інноваційна діяльність — це комплекс практичних дій, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення наявних виробів, технологій, методів управління та ін. Інноваційний процес — об'ємніше поняття. Його можна означити як сукупність етапів, стадій і дій, пов'язаних з ініціюванням, розробкою та виготовленням продукції, технологій з новими властивостями, які ефективніше задовольняють наявні потреби й такі, що з'являються чи можуть з'явитися. Як зазначав американський економіст Д. Брайт, це єдиний процес, що

Рис. 1. Класифікація інновацій

поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво й управління.

Сьогодні Україна перебуває на стадії трансформаційного розвитку ринкової економіки, що позначається на ставленні до інноваційних процесів. Вітчизняні автори часто орієнтуються на простішу модель "технологічного поштовху". Значною мірою це зумовлено об'єктивною ситуацією та визнанням того факту, що застосування сучасної "інтегрованої" моделі потребує розвиненої ринкової інфраструктури, достатніх фінансових ресурсів, стабільної фінансової системи, наявності вже сформованих ринків новацій тощо.

Останнім часом конкуренція на міжнародному та внутрішньому ринках загострюється, тому потрібно підвищити увагу керівників корпорацій і фірм до інноваційної діяльності, бо тільки результати дають змогу створювати продукцію, яка б задовольняла все різноманітніші вимоги ринку та забезпечувала корпораціям високий рівень прибутків. Більше того, щоб підвищити ефективність використання фінансових ресурсів і отримувати вищі доходи, провідні виробники цілеспрямовано створюють нові потреби в покупців, а також принципово нові вироби та технології. Усе це потребує прискорення інноваційних процесів, а також їх поєднання в багатьох випадках з виробничими процесами.

Варто зазначити, провідні промислово розвинені країни розробляють і виконують інноваційні програми в пріоритетних наукових і технологічних напрямках (біо-технології, мікроелектроніці, комп'ютерних технологіях, генній інженерії тощо), які можуть забезпечити високі норми прибутку. На цій основі змінюється структура виробництва, безперервно збільшується обсяг і частка наукомісткої продукції. Трудомісткі, технологічно застарілі, "невигідні" й такі, що забруднюють довкілля, виробництва ліквідують або переводять у країни, що розвиваються. Усе це перетворює інноваційний процес у головний фактор економічного зростання найрозвиненіших країн. За даними Б. Санто, 25 % приросту виробництва в розвинених країнах зумовлено прямими матеріальними інвестиціями капіталу, приблизно 35 % — підвищенням

кваліфікації робочої сили; більше 40 % економічного зростання цих країн — це результат використання і наукових знахідок і винаходів, застосування технологічних інновацій. Розробка сучасних технологій продукції дасть змогу підприємствам збільшувати прибуток і тим самим поліпшує економічне становище та конкурентоспроможність як самих підприємств, так і країн, де їх розміщено. У цьому зв'язку прискорення інноваційних процесів — важлива складова державної політики в усіх розвинених країнах. Науково-технологічний, технічний рівень тепер значною мірою визначає міжнародне становище країни, положення на світовому ринку, сталість національної економіки в цілому. Інтенсивне науково-технологічне суперництво останнім часом існувало не тільки між країнами з різними соціальними й ідеологічними системами, але й між країнами з розвиненими економіками: США, Японією, країнами ЄС тощо. Усі вони проводили й нині проводять продуману інноваційну політику, що дає значні економічні результати. Так, рівень технологічного розвитку Японії з 60-х років ХХ ст. підвищився (порівняно з технологічним рівнем США) з 22 % до більше ніж 60 %. Значно збільшилися масштаби підготовки кадрів науково-технічних працівників і кількість працівників, зайнятих у сфері НДР і ДКР. Швидко зростала кількість виданих патентів. Позитивне сальдо в торгівлі наукомісткою продукцією в Японії досягло 27 млрд дол., у США — 12 млрд дол.

Без сумніву, важливий аспект у проведенні інноваційних процесів — забезпечення захисту права автора на винахід, наукову ідею чи розробку. Механізм захисту інтелектуальної власності включає систему економічних, соціальних, правових методів і засобів підтримки іновацій. У сучасному світі застосовують кілька способів захисту інтелектуальної власності: патенти, авторське право, товарний знак, різноманітні ліцензії. За кордоном поява патенту — це сигнал для всіх зацікавлених осіб про те, що створено нову технологію чи підготовлено випуск нової продукції. На практиці патент мобілізує спільні ресурси та стимулює розвиток науково-технічного прогресу підвищує ефективність виробництва. Звісно, до інтелектуального продукту відносять також і ноу-хау — сукупність технічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, потрібних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих. Зміст цього поняття надзвичайно широкий; воно може охоплювати будь-яку інформацію, потрібну для ефективної організації виробництва та збуту певної продукції. До ноу-хау можуть належати й технічні рішення, виконані на рівні винаходів, які через різноманітні причини не було запатентовано.

ВИСНОВОК

Таким чином, звернення до аналізу деяких історичних і сучасних аспектів інновацій в економіці дає змогу стверджувати, що інновації є невід'ємною і пріоритетною складовою перетворень та змін в сучасному економічному просторі.

Література:

1. В. Г. Федоренко. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи // Міжнародний науково-практичний журнал "Економіка і держава". — № 1, січень 2009.
 2. Т. Г. Детюк. Інвестиційний клімат в Україні // Міжнародний науково-практичний журнал "Економіка і держава". — № 1, січень 2009.
- Стаття надійшла до редакції 30.05.2009 р.*